

**BISERICĂ, CULTURĂ ȘI ACTIVITATE POLITICĂ ROMÂNEASCĂ
ÎN COMITATUL CLUJ ÎN SECOLELE AL XVIII-LEA ȘI AL XIX-LEA.
STUDIU DE CAZ: COMUNA JUCU**

Keywords: *local history, cultural development, Greek Catholic Church, education, Ștefan Pop Timandi, George Barițiu.*

Cuvinte cheie: *istorie locală, dezvoltare culturală, biserica greco-catolică, educație, Ștefan Pop Timandi, George Barițiu.*

Preliminarii. De-a lungul celei mai mari părți a evului mediu Jucul a fost stăpânit de familia Suki, una dintre cele mai puternice și mai bogate din nordul Transilvaniei. Familia era, foarte probabil, de origine germană, fiind așezată în Transilvania în secolul al XIII-lea. Ea și-a luat numele de la acela al localității în care își aveau reședința. Hramul bisericii ctitorite de această familie la Jucu, azi dispărută, era Sf. Leonard, extrem de rar întâlnit în bazinul dunărean. Onomastica timpurie a familiei cuprinde, de asemenea, o serie de nume de origine germană (Abel, Albert, Leonard etc.). Ultimii descendenți ai familiei Suki s-a stins în secolul al XVIII-lea. Pe locul în care fusese amplasată reședința familiei din Cluj, a fost ridicat, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, palatul Petricevich-Horváth – astăzi Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei.

Sub stăpânirea familiei Suki, Jucul medieval a cunoscut o perioadă de înflorire și prosperitate. În secolul al XIV-lea existau aici heleșteie (piscine), unul dintre acestea cu două ramificații. Spre comparație, pe întreg domeniul abației benedictine de la Cluj-Mănăstur, unul dintre cele mai mari din Transilvania, sunt atestate în epocă doar două asemenea heleșteie. Documentele menționează, de asemenea, existența a două mori, aducătoare de venituri însemnate. Sunt menționate, de asemenea, livezile cu diferiți pomi fructiferi, o atenție specială fiind acordată cireșilor, a căror fructe erau comercializate pe piața Clujului. În 1368 sunt atestate la Jucu două curți (*curia*) nobiliare, una dintre acestea aparținându-i lui Elye, fiul lui Nicolae, iar cealaltă fraților Mihail și David, fiii lui Barnaba¹. Numărul acestor reședințe a crescut la cel puțin șase până în secolul al XV-lea, indicii în acest sens putând fi regăsite în mențiunile referitoare la nobilii din această familie.

La 10 aprilie 1332 este atestată, la Jucu, cea dintâi școală sătească din Transilvania, care dispunea de o clădire proprie (*domus scholaris*)². Informații interesante despre românii din Jucu deținem din 1482, an în care sunt menționați trei cnezi români, Dumitru, Ioan și Roman, cel mai de vază dintre aceștia fiind cnezul (*kenezius*) Dumitru din Jucul Românesc.

Unirea românilor din Transilvania cu biserica Romei, înfăptuită în perioada 1698-1701, nu fără o vie frământare în rândurile clerului și ale maselor țărănești, a fost un eveniment cu consecințe de o mare însemnătate atât pentru istoria neamului românesc din Transilvania, cât și, în particular, pentru dezvoltarea istorică a Jucului. La doar câteva decenii de la realizarea sa, clerul român unit era deja în măsură să își afirme calitatea de purtător de stindard al cauzei naționale, impulsivând dezvoltarea învățământului și a culturii românești și contribuind în mod

¹ DRH XIII. 509-512.

² DIR V. 264-266, 568-570.

decisiv la începerea unei noi etape în emanciparea națională a românilor din provinciile intrate, prin tratatul de la Karlowitz (1699), sub stăpânirea Imperiului Habsburgic. Pentru atragerea românilor la Unirea cu Biserica Romei, autoritățile imperiale nu s-au dat în lături de la a îmbina promisiunile cu presiunile și chiar cu forța, în cazurile în care aceasta părea să fie, în conjunctura respectivă, cea mai directă cale de rezolvare a situației. Privilegiile și scutirile promise românilor nu s-au realizat, până la urmă, decât în parte. Această parte a fost însă suficientă pentru a transforma preoțimea română unită (al cărei exemplu a fost urmat, nu după mult timp, și de către ortodocși) într-o elită culturală capabilă să se manifeste ca forță conducătoare a luptei pentru emanciparea națională a neamului românesc din Ardeal.

Marele sinod convocat de mitropolitul Athanasie Anghel pentru adoptarea unei decizii în problema Unirii s-a desfășurat la Alba Iulia, în anul 1701. Au participat 30 de protopopi și un mare număr de preoți, unii dintre aceștia în calitate de „jurați”, adică asesori ai Scaunelor protopopești, alții aduși doar pentru a da adunării, printr-o prezență cât mai numeroasă, aspectul unei solemnități deosebite. Athanasie le-a cerut celor prezenți să se solidarizeze cu decizia pe care o adoptase, și să își exprime această aderare printr-un jurământ depus atât față de persoana sa, cât și față de soborul Bisericii. Cei prezenți s-au executat întocmai, fiecare dintre aceia care au luat parte la sobor subscriind la următoarea hotărâre: „*Noi soborul, toți protopopii Țării Ardealului, facem în știință tuturor cui să cuvine a ști: precum noi pohtim pre sfinția sa, mitropolitul nostru Athanasie, să-și ție scaunul în pace, cu cinste, precum ș-au ținut și alții; venitul vlădicesc precum au fost obiciaiu mai demult să-l strângă. Dintr-alți mireni sau streini nime să aibă a să mesteca în lucrurile vlădicești fără știrea soborului nostru. Pentru care lucru ne-am iscălit și numele nostru tot soborul, ca să fie de credință și o am întărit cu peceți, precum să arată mai jos...*”³. Urmează o lungă listă de semnatori, în rândul cărora apare și numele preotului Ștefan din Jucul de Jos care, asemeni celorlați participanți, se obliga „*să se țină*” de protopopul său, Iov din Chizdia, și să împlinească voia vlădiciei Athanasie⁴. Înfățișarea diplomatică a acestui act, formulele întrebuintate, aranjarea semnăturilor – în a căror ordine preotul Ștefan din Jucu figurează la poziția a 41-a – și aprobarea cu jurământ de către fiecare semnatar a importantei decizii luate, toate împreună dovedesc că actul acesta autentic, redactat cu autoritatea marelui sobor, a fost confirmat în toată regula prin iscăliturile și pecețile tuturor celor prezenți. Prin cererea comună ca nimeni „dintre mireni sau streini” să nu se amestece în treburile vlădicești „fără știrea soborului” participanții solicitau, implicit, și menținerea instituției sinodale⁵.

Fără a mai analiza detaliile acestei importante decizii, ne limităm la a sublinia pentru moment faptul că, în pofida tuturor aspectelor negative legate de modalitatea de înfrângere a unei rezistențe izvorâte din dorința firească a păstrării legilor străvechi, Unirea cu biserica Romei a deschis o nouă etapă în istoria religioasă, politică și culturală a românilor din Transilvania. Pentru locuitorii Jucului, al căror preot, Ștefan, a participat în mod nemijlocit la adoptarea acestei decizii, Unirea cu biserica Romei a adus după sine și începuturile implicării lor în lupta de emancipare națională a românilor transilvăneni.

Protopopul Ștefan Pop Timandi și rolul său în mișcarea de emancipare națională condusă de Inochentie Micu-Klein. Noua calitate a Jucului, aceea de centru regional pe harta mișcării naționale românești, a fost afirmată încă de la mijocul secolului al XVIII-lea, în împrejurări legate de activitatea episcopului unit Ioan-Inochentie Micu-Klein. Începând chiar de la numirea sa în scaunul episcopal (1728) și până în momentul chemării sale la Viena, de către împărăteasa Maria Tereza, pentru a da socoteală de „tulburările” pe care era acuzat că le-ar fi

³ S. Dragomir, *Românii din Transilvania și Unirea cu Biserica Romei. Documente apocrife privitoare la începuturile Unirii cu catolicismul roman (1697-1701)*, București, 1963, p. 82.

⁴ *Ibidem*, p. 86.

⁵ *Ibidem*, p. 88-89.

provocat (1744), Inochentie Micu a asaltat Curtea Imperială, Guberniul și Dieta Transilvaniei cu nenumărate cereri și memorii, în care reclama, cu o îndrăzneală de care nici unul dintre predecesorii săi nu dăduse până atunci dovadă, acordarea de drepturi naționale pentru întregul popor român. El solicita, între altele, egala îndreptățire a românilor cu celelalte „națiuni” ale Transilvaniei, dreptul lor de a fi reprezentați în Dieta și în Guberniul acestei provincii, dreptul de a urma școli și de a practica meserii, dreptul de liberă strămutare a iobagilor români etc. Argumentele sale erau bazate, pentru întâia dată în istoria mișcării naționale, pe temeiurile dreptului istoric și ale celui natural: românii erau cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei, nobili urmași ai coloniștilor romani; ei erau, de asemenea, cei mai numeroși locuitori ai Transilvaniei, iar contribuția lor la sarcinile publice și la apărarea țării era, în consecință, mai mare decât a celorlalte „națiuni”. Un *Supplex libellus* înaintat împărătesei în anul 1744 sintetiza toate aceste cereri naționale, el constituind și cauza imediată a convocării sale la Viena de către autoritățile imperiale care urmăreau să pună capăt tumultoasei sale activități.

Unul dintre cei mai importanți colaboratori ai lui Inochentie Micu de-a lungul episcopatului său a fost protopopul de Jucu, Ștefan Pop Timandi. Ridicat la rangul de notar episcopal, protopopul Ștefan Timandi a obținut din partea Papei, la intervenția lui Inochentie, și titlul onorific de „*protonotar apostolic*”⁶. Mai mult decât atât, în momentul plecării sale la Viena, Inochentie l-a instalat pe Ștefan Timandi în funcția de *vicar general* (locțiitor al episcopului) *pentru Transilvania de Nord*. În jumătatea de sud a Transilvaniei, o însărcinare similară fusese acordată protopopului Nicolae Pop de Biia⁷. Plecat la Viena în iulie 1744, însoțit de capelanul său Petru Pavel Aaron, Inochentie Micu a călătorit pe itinerariul obișnuit: Blaj – Alba Iulia – Aiud – Turda – Cluj. Pe drumul către Dej, el s-a oprit la stația de la Jucu a Poștei Imperiale, al cărei magistru, Ioan Timandi, îi era, de asemenea, un colaborator apropiat. El a profitat de această ocazie pentru a-l instala pe Ștefan Timandi în înalta (deși temporară) funcție cu care-l însărcinase și pentru a-i da instrucțiunile necesare pentru buna îndeplinire a acesteia. De asemenea, ca o dovadă a deplinei încrederi pe care o manifesta față de mai vârstnicul său colaborator, Inochentie Micu l-a lăsat aici, la Jucu, în îngrijirea lui Ștefan Timandi, pe nepotul său Ioan Micu-Klein, pe care dorea să îl ferească de persecuțiile autorităților și de orice alte acte de vrăjmășie din partea numeroșilor săi dușmani. Ioan Micu-Klein a rămas la Jucu timp de aproape trei ani, timp în care el și-a desăvârșit educația sub îndrumarea cărturarilor din familia Pop Timandi. Hotărât să devină călugăr basilitan, el a plecat, în 1747, la Roma, unde l-a servit cu devotament pe unchiul său exilat, în momentele cele mai grele ale existenței acestuia.

În timpul vicariatului protopopilor Ștefan Pop Timandi de Jucu și Nicolae Pop de Biia (1744-1745), Unirea românilor cu biserica Romei a trecut prin clipe de grele încercare, ca urmare a presiunilor autorităților habsburgice și a acțiunilor ostile venite din partea adversarilor Bisericii de curând înființate. Într-o scrisoare confidențială trimisă episcopului exilat la 8 martie 1745, apropiații acestuia îi relatau evenimentele dramatice care se desfășurau în dieceză: bisericile greco-catolice din cele două vicariate erau luate cu forța de către dușmanii Unirii, care le spălau ca și cum ele ar fi fost infestate prin utilizarea lor de către uniți; s-a ajuns chiar până acolo, încât pavimentele bisericilor au fost înlăturate, pentru ca noii lor utilizatori „*să nu calce pământul care fusese călcat de catolici*”⁸. Obligați să ia măsuri împotriva unor asemenea acțiuni, izvorâte, în cea mai mare parte a lor, din nemulțumirile față de nerespectarea de către oficialități a promisiunilor făcute în momentul încheierii Unirii, cei doi vicari s-au văzut nevoiți să asigure

⁶ Fr. Pall, *Inochentie Micu-Klein. Exilul la Roma. 1745-1768*, Cluj-Napoca, 1997, II/1, p. 53.

⁷ *Ibidem*, II/1., p. 31.

⁸ „*Tolgono i scismatici violentemente alli cattolici uniti le chiese, le lavano come se in officiarle fossero state da essi pollute et arrivanoo fino a scavare i pavimenti delle medesime, per non calcar quella terra che da cattolici è stata calcata*” – *ibidem*, II/1., p. 49.

autoritățile habsburgice din ce în ce mai îngrijorate de atașamentul lor față de Unire, condiționat însă de aplicarea celei de a doua *Diplome leopoldine* a Unirii. O adunare consacrată acestui scop s-a desfășurat la Gherla, la 21 mai 1745. Fiind prezidată de către vicarul episcopal Ștefan Timandi de Jucu (*generalis vicarius et protonotarius Stephanus Páp Timándi*) la ea au luat parte 18 protopopi⁹. În pofida numeroaselor probleme cu care s-au confruntat, cei doi vicari ai episcopului Inochentie Micu i-au rămas credincioși chiar și după ce acesta, intrând în conflict cu autoritățile imperiale, a fost nevoit să se refugieze la Roma (ianuarie 1745).

În vara anului 1745, Inochentie Micu a desemnat un nou vicar episcopal, în persoana fostului său secretar Petru Pavel Aaron, din partea căruia se aștepta o atitudine mai hotărâtă în susținerea revendicărilor naționale. După cum însuși Inochentie avea să recunoască mai târziu, această numire s-a dovedit a fi o gravă eroare: nu numai că Petru Pavel Aaron nu a continuat mișcarea inițiată de Micu, dar, în înțelegere cu autoritățile habsburgice, el a acționat pentru temperarea ei. În același an 1745 sau în cel următor, 1746, protopopul Ștefan Pop Timandi a încetat din viață, locul său fiind luat de fiul său, Gheorghe Pop Timandi, care s-a dovedit un colaborator la fel de dârz și de apropiat al episcopului exilat. Inochentie Micu a întreținut cu acesta o intensă corespondență, cerându-i să facă cunoscute întregului cler mesajele pe care el le transmitea din exilul său italian. Astfel, în noiembrie 1746, episcopul se adresa lui Gheorghe Pop Timandi – dar și protopopilor Avram Pop din Daia și Nicolae Pop din Balomir – cerându-le să îndemne poporul la ascultare și supunere și să-i aștepte cu încredere întoarcerea în mijlocul diecezei sale¹⁰. În iulie 1747, răspunzând mesajelor de îmbărbătare care îi soseau din țară, Inochentie se adresa protopopilor Gheorghe Timandi de Jucu și Ioan Săcădate de Blaj, asigurându-i că nu are intenția să demisioneze, în pofida presiunilor în acest sens venite din partea Curții vieneze¹¹. Demn de reținut este faptul că o mare parte a corespondenței episcopului exilat – și mai cu seamă scrisorile circulare adresate de el întregului cler – era răspândită în întreaga Transilvanie de către Ioan Timandi, magistrul al poștei din Jucu și, prin urmare, funcționar al administrației imperiale. Cu complicitatea acestuia, Inochentie Micu a reușit să facă cunoscută întregului cler unit excomunicarea pronunțată, în august 1747, împotriva lui Petru Pavel Aaron, devenit între timp un colaborator al autorităților habsburgice¹². La Jucu s-au oprit, de asemenea, în iulie 1747, Grigore Maior și Silvestru Caliani, cei doi emisari trimiși de Inochentie Micu, de la Roma, cu misiunea de a comunica protopopilor Timandi și Săcădate așa-numitul „*al doilea decret*” al episcopului, al cărui conținut a rămas necunoscut până astăzi. În continuare, cu sprijinul celor doi, ei urmau să organizeze un mare sinod al clerului unit care să îndeplinească porunca sa de destituire a lui Aaron și de instalare, în funcția de vicar episcopal, a lui Nicolae Pop Balomireanu¹³. Datorită opoziției autorităților, care doreau să împiedice cu orice preț înlocuirea lui Aaron, un asemenea sinod general nu a putut fi organizat. S-au ținut, în schimb, o serie de adunări regionale în care hotărârile episcopului exilat au fost aduse la cunoștința întregului cler, fiind discutate și căile pe care românii ar fi trebuit să le urmeze pentru obținerea drepturilor lor. Cele mai importante din seria acestor adunări au fost cele desfășurate, la 12 septembrie 1747, în localitățile Jucu și Daia.

Adunarea de la Jucu a reunit clerul unit din întreaga Transilvanie de Nord, regiune socotită până atunci de către Guberniul transilvănean ca fiind mai ferită de mișcările împotriva Unirii și mai puțin ostilă față de Aaron. Din acest motiv, desfășurarea adunării a provocat, în

⁹ *Ibidem*, II/1, p. 31.

¹⁰ *Ibidem*, I/1., p. 67.

¹¹ *Ibidem*, I/1., p. 94.

¹² *Ibidem*, I/1., p.99.

¹³ *Ibidem*; I/1., p. 100-101. Petru Pavel Aaron i-a denunțat chiar autorităților habsburgice pe „*misionarii noștri sosiți recent de la Roma*” (Grigore Maior și Silvestru Caliani), acuzându-i ca ar fi organizat o „*conspirație*” împotriva sa – *Ibidem*, I/1., p. 112.

secția catolică a Guberniului, o vie îngrijorare. Aceasta cu atât mai mult cu cât participanții la această adunare – la fel ca protopopii reuniți la Daia – au ținut să sublinieze, în spiritul celor susținute de episcopul lor, vechimea imemorială a românilor în Transilvania. De asemenea, ei solicitau ridicarea episcopiei unite la rangul de arhiepiscopie și înlăturarea teologului iezuit – care fusese, dealtfel, el însuși excomunicat de Inochentie încă din anul 1745. Mai mult decât orice, protopopii și clerul unit și-au făcut cunoscut sprijinul față de marele exilat, declarând cu fermitate că, dacă cineva l-ar sili să renunțe la episcopat, „poporul român va renunța chiar la Unire”¹⁴. Îngrijorate de amploarea pe care o luase mișcarea de susținere a lui Inochentie Micu, autoritățile au numit o comisie însărcinată cu anchetarea acestor adunări, din care făcea parte și vicarul episcopal destituit, Petru Pavel Aaron. Dar, cu toate eforturile depuse de autorități, și în pofida faptului că președintele Comisiei era Guvernatorul Transilvaniei, contele Johann Haller, nu au putut fi culese mărturisiri incriminatoare despre adunările de la Daia, Blaj, Sebeș, Alba Iulia și Jucu¹⁵.

Continuând să protesteze împotriva interdicției impuse lui Inochentie Micu de a se înapoia în țară, protopopii uniți din Transilvania – cu toții, de această dată! – s-au adunat în martie 1748, la Jucu de Mijloc, unde au luat măsuri de continuare a mișcării lor de împotrivire. Ei s-au adresat, de această dată, nunțului apostolic din capitala Imperiului, monseniorul Valenti, cerându-i să intervină pe lângă Papă pentru a obține readucerea lui Inochentie în mijlocul diecezei sale¹⁶. Această încercare, la fel ca și cele anterioare, s-a izbit din nou de împotrivirea împărătesei Maria Tereza, care i-a interzis episcopului unit revenirea în patrie, obligându-l să rămână în exil până la sfârșitul vieții (1768).

Reforme administrative și tulburări sociale în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea. În cursul călătoriei sale în Transilvania din anul 1783, împăratul Iosif al II-lea își exprimase deschis hotărârea de a desființa deosebiri și diferențele dintre națiunile care locuiau în această provincie. Potrivit mărturiei lui Michael Conrad von Heydendorff, împăratul „și-a fixat ca principiu să desființeze diferența dintre națiuni în Transilvania”¹⁷. În acest amplu și complex cadru al reformelor iosefine menite să înlăture tensiunile și divergențele dintre națiunile Transilvaniei s-a înscris și reorganizarea administrativă din 1784, măsură care avea în vedere ansamblul social în diversitatea aspectelor sale. Prin această măsură, localitățile componente ale comunei Jucu au fost arondate celui de-al doilea cerc (Clujul de Jos) al comitatului Turda, devenit, ca urmare a reorganizărilor efectuate în această perioadă, cel mai întins comitat al Transilvaniei (9776 kmp, cu o populație de peste 162.000 de locuitori). Satele Jucu de Jos (Also Suk), Jucu de Sus (Felső Suk) și Jucu de Mijloc (Nemes Suk) făceau acum parte din plasa Cojocna, împreună cu localitățile Cojocna, Corpadea, Rediu, Aiton, Apahida, Someșeni, Dezmir, Cara, Pata, Boju, Gheorghieni și Sănnicoară, în timp ce Gădălin (Köteland) și Vișea (Visa) erau încorporate în plasa Căianu, împreună cu satele Căianu, Vaida Cămăraș, Ghirișu Român, Suatu de Jos, Suatu de Sus, Mociu, Chesău, Pălatca, Petea, Legii, Aruncuta, Iuriu de Câmpie și Bărai¹⁸. Potrivit statului de funcțiuni al comitatului, adoptat în adunarea generală din 18 octombrie 1784, calitatea de substitut al vicecomitelui pentru cercul Clujul de Jos era deținută de Ștefan Szeplaki, în timp ce jude al nobililor, în cadrul aceleiași cerc, devenea Alexandru Szentpáli. Subordonat receptorului regesc general era, în cadrul aceleiași diviziuni administrative, receptorul cercual George Domokos. În ceea ce privește plasa Cojocna, în cadrul ei funcționa, în calitate de vicejude al nobililor, Alexandru Egri, în timp ce funcția de comisar de plasă îi revenea lui Ioan Orbány. Aceleași funcții administrative erau deținute, în plasa Căianu, de către Iosif Kászoni,

¹⁴ *Ibidem*, I/1., p. 110-111.

¹⁵ *Ibidem*, II/1., p. 375-384.

¹⁶ *Ibidem*, I/1., p. 133.

¹⁷ A. Răduțiu, *Reorganizarea politico-administrativă a Transilvaniei la 1784. Constituirea comitatului Turda*, în N. Edroiu, P. Teodor (coord.), *Răscoala lui Horea (1784). Studii și interpretări istorice*, Cluj-Napoca, 1984, p. 77.

¹⁸ *Ibidem*, p. 90-91.

respectiv Beniamin Egri¹⁹. Aceștia au fost, prin urmare, funcționarii care au pus în aplicare, în timpul desfășurării marii răscoale din Munții Apuseni, măsurile care vizau preîntâmpinarea extinderii acesteia în regiunile Câmpiei, unde viața iobagilor nu era cu nimic mai ușoară decât aceea a moșilor care se ridicaseră cu armele împotriva exploatării. Această reformă imperială a fost primită cu ostilitate de nobilimea transilvăneană conservatoare, care au văzut în ea un factor favorizant al marii ridicări a țăranilor din toamna anului 1784. Meditând asupra acestei măsuri, Iosif al II-lea a întreprins, și în anii care au urmat, o serie de reforme direcționate cu predilecție asupra suprastructurii administrative și judiciare. Aceste măsuri reformatoare au fost însă anulate de reacțiunea nobiliară după moartea împăratului, în anul 1790.

Răscoala moșilor din Munții Apuseni a avut un puternic ecou în Câmpia Transilvaniei. Nobilimea era îngrijorată de posibilitatea extinderii mișcărilor ostile, căci țăranii simpatizau cu răsculații și așteptau sosirea lor. Astfel, într-o scrisoare a lui Wass Miklós, expediată din Miheșul de Câmpie, la data de 23 decembrie 1784, putem citi că iobagii din Jucu de Jos și din Jucu de Mijloc „sunt în gardă împreună cu cei din Dezmir și satele înconjurătoare” pentru a se alătura răscoalei²⁰.

În vara anului 1790, după moartea împăratului Iosif al II-lea, nobilii din nordul Transilvaniei au reînceput să se înarmeze, și-au achiziționat arme de foc și tunuri, plănuiind să se adune la Jucu, într-o mare tabără militară, pentru a-și pune în aplicare programul politic conservator. Acțiunea era efectuată în convergență cu nobilii din sudul Transilvaniei, care pregăteau o adunare similară pe câmpia Vințului. Îngrijorate de posibilitatea izbucnirii unui război civil, autoritățile militare austriece au luat măsuri de preîntâmpinare a acestuia²¹. Măsurile cele mai importante au fost cele politice, ele având drept rezultat anularea reformelor lui Iosif al II-lea și readucerea românilor în starea de iobăgie.

*O mare personalitate a istoriei și culturii naționale: George Barițiu*²². Născut la 12/24 mai 1812, în casa preotului greco-catolic Ioan Pop Bariț din Jucu de Jos, originar dintr-o familie de nobili armaliști din ținutul Chioarului, George Barițiu este personalitatea prin intermediul căreia numele localității Jucu a fost definitiv înscris în marea carte a istoriei neamului. Potrivit autobiografiei sale, redactată în anul 1885, „George Barițiu alias Popu, descendente dintr-o familie veche de așa numiți nobili armaliști (Kleinadel) din districtul Cetății de Piatră (Kövár vidéke), care odinioară fusese militarizat aproape întreg, este fiul întâi născut al parochului românesc greco-catolic Ioan, din soția sa Ana, fiică a parochului greco-oriental Simion Cornea, de origine din Moldova”²³. George Barițiu și-a petrecut la Jucu doar cel dintâi ani al vieții. Părintele său, Ioan Pop Bariț, a funcționat aici ca preot între anii 1810-1813, primii din cariera sa. În anul 1813, el s-a transferat, în aceeași calitate de preot greco-catolic, în satul Petrindul de Mijloc din apropierea Turzii, unde a activat până în anul 1869, când a trecut la cele veșnice. Potrivit celor scrise de fiul său George, în necrologul publicat de acesta în revista „Transilvania” (nr. 12/1869, p. 141), Ioan Pop Bariț fusese „un adevărat ardelean, congrescut cum am zice cu munții și cu văile patriei sale, astfel încât lui îi era peste puțină ca să-și facă idee de vreo altă patrie, care să se poată asemăna cu Transilvania lui”²⁴.

¹⁹ *Ibidem*, p. 95-96.

²⁰ A. Magyari, *Frământări țărănești în Câmpia Transilvaniei în timpul răscoalei lui Horea*, în N. Edroiu, P. Teodor (coord.), *Răscoala lui Horea (1784). Studii și interpretări istorice*, Cluj-Napoca, 1984, p. 165.

²¹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, București, 1984, II, p. 648.

²² D. Prodan, *Gheorghe Bariț*, în Idem, *Din istoria Transilvaniei. Studii și evocări*, București, 1991, p. 326-337; Șt. Pascu, I. Chindriș (ed.), *Gheorghe Bariț și contemporanii săi*, vol. I-VIII, București, 1981-1987; V. Netea, *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, București, 1966; N. Edroiu, *George Barițiu (1812-1893). Contribuție genealogică și onomasiologică*, în Idem, *Studii de genealogie*, I, Cluj-Napoca, 2000, p. 94 – 132.

²³ Publicată de C. Diaconovich, în volumul *George Barițiu. 12/24 mai 1812 – 1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 1.

²⁴ Apud N. Edroiu, *George Barițiu...*, p. 100.

La Petrișul de Mijloc și-a petrecut George Barițiu cei mai frumoși ani ai copilăriei. Acolo a început să învețe și carte, învățători fiindu-i nimeni alții decât tatăl său și bunicul său din partea mamei, Simion Cornea, moldovean de origine. Școala a început-o mai întâi la Trascău (Rimetea), pentru ca în anul 1824 să intre la Gimnaziul din Blaj, unde a învățat până în 1827. De acolo a trecut la Colegiul piarist din Cluj, ale cărui clase superioare țineau pe atunci loc de învățământ superior de filosofie. Numele de Bariț, după cum spune în autobiografia sa, îl dăduseră profesorii aceluiași colegiu încă tatălui său (*Baricz*), sub cuvânt că sunt prea mulți Pop, Popescu, Popovici în școală și nu-l mai pot distinge. În 1831, el a plecat la Blaj, pentru a-și face studiile de teologie, potrivit unei tradiții deja adânc înrădăcinate în familia sa. După terminarea studiilor, în 1834, a fost numit profesor la clasele de filosofie ale liceului din Blaj, unde a predat însă fizica, materie care nu prea îl atrăgea. Așa se face că, în 1836, el a profitat de cea dintâi oportunitate pentru a părăsi Blajul, în momentul în care negustorii români din Brașov l-au chemat pentru a preda la școala lor. Aici, la Brașov, a activat Barițiu până în anul 1845, și tot aici și-a întemeiat și familia, căsătorindu-se (1841) cu Maria Velisar, împreună cu care a avut nouă copii²⁵.

Tot la Brașov își va începe George Barițiu marea sa luptă de ridicare a poporului român, de înlăturare a odiosului cuvânt „tolerat”, care îl revolta încă de pe băncile școlii. În 1838, plin de îndrăzneală tinerească, Bariț începe să tipărească la Brașov cele două periodice ale sale: „*Gazeta de Transilvania*” și „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*”. A avut de învins nenumărate dificultăți, nu în ultimul rând financiare, pe care a reușit însă să le depășească cu sprijinul negustorilor români din Brașov. După revoluția de la 1848, în anii grei ai absolutismului, publicațiile sale au fost suspendate, iar redactorul lor îndepărtat pentru cerbicia de care dădea dovadă în susținerea cauzei naționale. În 1852, Barițiu găsește însă un nou mijloc de răspândire a ideilor sale, prin intermediul *Calendarelor* sale, care apar până în 1865. În 1877 se mută de la Brașov la Sibiu, noul centru al acitivității culturale și politice românești, unde își continuă publicistica prin revista „*Transilvania*” (pe care o edita încă din 1868) și prin ziarul de acțiune politică „*Observatorul*”. Pentru a-și lărgi orizontul, și-a început încă din tinerețe călătoriile în Apus. În 1839, în tovărășia lui Iacob Mureșianu, face primul drum la Viena, oraș pe care, de-a lungul vieții sale, îl va vizita de nenumărate ori. În 1845 călătorește în Germania. În 1852 face o călătorie mai lungă decât toate celelalte, vizitând Franța, Belgia și Elveția. Călătoriile lui ulterioare sunt tot mai numeroase, atât în Țara de dincolo de munți, cât și în Apus.

Momente de maximă răspundere și spirit de sacrificiu dar, în același timp, și clipe încărcate de glorie nepieritoare a trăit Barițiu în timpul revoluției de la 1848-1849. În mai 1848 el era, împreună cu Simion Bărnuțiu, vicepreședinte al Adunării Naționale de pe Câmpia Libertății de la Blaj. A fost, de asemenea, membru al delegației însărcinate cu prezentarea hotărârilor Adunării în fața Dietei de la Cluj și, mai târziu, membru marcant al „Comitetului de pacificațiune”. Libertatea națională nu reprezenta însă decât o parte a marelui său crez; ea trebuia să fie însoțită de eliberarea țărănimii din jugul iobăgiei. De aceea, în momentul desființării iobăgiei în Transilvania, Barițiu exclama: „*Piară-i și numele și toată suvenirea ei, de trei ori piară acel blăstăm de robie păgânească, înfierătoare de oameni și de creștini*”. Prin „*Gazeta de Transilvania*”, Barițiu a participat activ la revoluția din Țara Românească, la evenimentele revoluționare din Moldova, afirmându-se ca adevărata conștiință vie a aspirațiilor întregului neam românesc. A gustat Barițiu, în timpul războiului civil, și din pâinea amară a refugiului, în pofida faptului că locul în care se retrăsese după cucerirea Sibiului de către trupele lui Bem era nu altul decât Țara Românească. Dușmănit de ciocoimea valahă pentru atitudinea sa în problema țărănească, dușmănit și de autoritățile rusești de ocupație pentru atitudinea sa față de politica țaristă, Barițiu este arestat, amenințat cu moartea, transferat dintr-o închisoare în alta, până în

²⁵ Dintre care au supraviețuit cinci: un băiat, Ieronim, și patru fete.

momentul în care, ajuns la Cernăuți, este eliberat la intervenția fraților Hurmuzaki și adăpostit la moșia lor, Cernăuca.

După 1849, Barițiu se afirmase deja în calitatea de conducător recunoscut al națiunii române. În 1863, el a intrat în Dieta Transilvaniei, în calitate de deputat „regalist”; în anii următori va fi numit chiar, în două rânduri, membru al Senatului Imperial. În 1861, este membru fondator al „Astrei”, care adoptă programul său de acțiune și îl alege în funcția de cea mai mare răspundere: aceea de secretar. Se numără, de asemenea, printre membrii fondatori ai „Societății Academice” din București, devenită, în 1879, Academia Română. Sunt ani în care, în paralel cu activitatea sa de om politic și organizator cultural, Barițiu își redactează marile sale opere. Cea mai importantă dintre acestea, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani încoace*, ne înfățișează, în toată amploarea lor, luptele de redeşepare din veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea, și cu deosebire evenimentele anului 1848 și ale deceniilor care au urmat acestora, până la 1883, evenimente la care el însuși fusese martor sau participant.

George Barițiu s-a stins din viață în anul 1893, lăsând în urmă o imensă moștenire culturală, națională și politică. David Prodan, cel mai mare istoric român al ultimei jumătăți de secol, caracteriza această moștenire în felul următor: „*Nouă, celor de azi, Gheorghe Bariț ne-a lăsat moștenire o operă care constituie o nestemată, imensă, ineputabilă documentație pentru epoca sa, dar și un nesecat izvor de învățăminte. Ne-a lăsat însă, cu deosebire, exemplul vieții sale: pasiunea pentru muncă, lupta pentru mai multă lumină, pentru continuu progres, optimismul său neînduplecat, încrederea în virtuțile și puterea de viață a poporului român, o inimă caldă, care a bătut mereu în același ritm cu a poporului său*”²⁶.

Urmași ai familiei Barițiu la Jucu. Transferul preotului Ioan Pop Bariț la Petrindul de Mijloc nu a însemnat întreruperea tuturor legăturilor cu Jucu a familiei Barițiu. Potrivit genealogiei întocmite de Nicolae Edroiu, urmași ai acestei familii au continuat să trăiască la Jucu până în ultimele decenii ale secolului al XX-lea. Astfel, Iustina Barițiu (1844-1928) – fiica lui Alexandru (1815-1883), fratele lui George Barițiu, și a Elenei Ciurileanu – s-a căsătorit, în 1864, cu Vasile Popescu (1833-1908), preot în Jucu de Jos. Doi dintre cei cinci copii ai acestora, George și Iuliu, au devenit avocați la Turda, iar cea mai mică dintre fiice, Virginia, s-a stabilit, prin căsătorie, în localitatea Ceanu Mic. În schimb, Leontina (1875-1947), fiica mijlocie, a continuat să rămână la Jucu de Jos, devenind soția lui Ioan Pop (1867-1943), preotul-paroh al acestei localități. Ioan și Leontina Pop au avut trei fiice: Silvia, Veturia și Elvira. Prima dintre acestea, Silvia, a fost căsătorită cu avocatul clujean Emil Mureșanu, împreună cu care a avut doi copii; unul dintre aceștia, Liviu Mureșanu (1920-1943), ofițer aviator, a căzut la datorie în timpul celui de-al doilea Război Mondial. Veturia (1898-1972), fiica mijlocie, a devenit soția profesorului și cărturarului turdean Teodor Mureșanu, fiul acestora fiind marele profesor al Universității clujene și director al Institutului de Istorie din Cluj, academicianul Camil Mureșanu²⁷. În ceea ce o privește pe mezina Elvira (1903-1971), ea a rămas în localitatea de origine și a continuat tradiția familiei, căsătorindu-se cu Izidor Deacu, preotul din Jucu de Jos. Așadar, vreme de două secole, prin diferiți reprezentanți ai ei, această familie cu un rol atât de important în istoria culturală și politică a românilor din Transilvania și-a păstrat, aproape fără întrerupere, legăturile cu localitatea în care a văzut lumina zilei marele George Barițiu.

Biserică și cultură națională în secolul al XIX-lea. De activitatea preoților din Jucu – mulți dintre ei descendenți ai familiei Barițiu, sau înrudiți prin alianță cu aceasta – este legată continuarea tradiției participării la marile momente ale luptei naționale și de luminare a poporului, inaugurate în epoca lui Inochentie Micu-Klein. Biblioteca bisericii din Jucu de Jos devenise, în această perioadă, una dintre cele mai importante biblioteci parohiale din comitatul

²⁶ D. Prodan, *op. cit.*, p. 337.

²⁷ N. Edroiu, *op. cit.*, p. 101.

Cluj, având în alcătuirea un mare număr de cărți bisericești, dar și alte tipărituri. O parte a vechilor manuscrise și tipărituri provenind din această bibliotecă se află astăzi în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca: printre acestea se numără un *Molitvenic* slavon, manuscris din secolul al XVII-lea; *Noul Testament* tipărit la București în anul 1703, tradus de Antim Ivireanul; un *Ceaslov* de la Râmnic și un altul de la Sibiu, ambele tipărite în secolul al XVIII-lea; numeroase fragmente de cărți bisericești. Se mai păstrează, de asemenea, două exemplare din *Teologia moralicească* a lui Samuil Micu, împreună cu lucrarea lui Dimitrie Vaida, *Cuvântări în onoarea Excelenței sale Ioann Bobb*, tipărită la Blaj, în anul 1813. Din aceeași bibliotecă mai făceau parte: un *Apostol* tipărit la București, în 1683, intrat în posesia bisericii din Jucu de Jos în anul 1826; *Liturghii*, București, 1729; *Octoih*, tipărit la Râmnic, 1742; *Evangelhia* de la Blaj, 1765 – carte intrată, inițial, în biblioteca mănăstirii Nicula, de unde a fost cumpărată de nobilul Seki Ioan și donată bisericii din Jucu de Jos (1811); *Penticostarionul* de la Blaj, 1768, donat bisericii din Jucu de Jos de unul dintre ierarhii Episcopiei Făgărașului (1772); *Triodionul* de la Blaj, 1771; *Strastnicul* de la Blaj, 1773, dăruit bisericii din Jucu de Jos, în anul 1804, de însuși episcopul Ioan Bobb, și adus în localitate de către Gabor Ștefan, dascălul satului; *Triodionul* de la Blaj, 1813²⁸. Un inventar al bunurilor parohiei, realizat la 22 noiembrie 1932, consemna existența a 17 cărți vechi românești (două *Evangelhii*, două *Evholonghioane*, două *Liturghiere*, două *Mineie*, trei *Octoihuri*, două *Penticostare*, doi *Apostoli*, o *Psaltire* și un *Strastnic*)²⁹, unora dintre acestea pierzându-li-se însă urma în deceniile care au urmat. Biserica din *Gădălin* dispunea, la rândul ei, de o bibliotecă nu lipsită de importanță și valoare. Inventarul realizat la 31 decembrie 1932 consemnează existența unel *Biblii* vechi, a *Cazaniei* din 1669 și a *Mineiului* de la Blaj, din 1838, împreună cu șase tomuri ale matricolei pentru botezați, cununați și morți, ținută cu începere din anul 1826. În biblioteca parohială erau, de asemenea, înregistrate cărți din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea³⁰. În realitate, numărul cărților acestei parohii depășea cu mult sumarele și neglijentele înregistrări ale inspectorilor perioadei interbelice. O cercetare sistematică a pus în lumină, existența următoarelor: *Chiriacodromionul* de la Bălgrad, 1699; *Evangelhia* de la Râmnic, 1746; *Triodionul* de la Râmnic, 1761; *Penticostarionul* de la Blaj, 1768, cu însemnarea: “*Această sfântă carte o amu luat încă prețul banilor care au fost dat de la Împăratu pe sama popilor și pe sama besericii lor unite la popa Ghiorghie din satul Gădălin, 1747*”; *Evangelhia* de la Blaj, 1776, cu însemnarea “*Marcu Anică a cumpărat cartea pentru biserica din Vișea în anul 1862*” (cartea ajungând însă, ulterior, la o dată greu de precizat, în posesia bisericii din Gădălin); *Biblia* de la Blaj, 1795; *Evangelhia* de la Blaj, 1817; două exemplare ale *Strastnicului* de la Blaj, 1817³¹. Nici o mențiune, așadar, despre *Cazania* din 1669 sau despre *Mineiul* din 1838, dispărute probabil în deceniile tulburi care au urmat.

De propășirea culturii românești este legată activitatea școlilor confesionale care și-au desfășurat activitatea în localitățile care alcătuiesc, astăzi, comuna Jucu. În legătură cu acestea dispunem, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de câteva date referitoare la modalitatea de retribuire a învățătorilor. Astfel, *Instrumentele de dotațiune școlară* ale Jucului de Jos și Jucului de Sus, păstrate în fondul arhivistic al Mitropoliei Blajului, ne dezvăluie faptul că, în anul 1865, cele două sate întrețineau o școală comună, situată în Jucu de Sus. Învățătorul beneficia de o locuință și o grădină de 1000 de stânjeni, situate în imediata vecinătate a edificiului școlar și de un salariu anual de 80 de florini. El mai primea de asemenea, din partea comunității, 70 de

²⁸ Grațiana Alicu, *Circulația cărții vechi românești în județul Cluj (II)*, în *ActaMN*, 16, 1979, p. 797-799.

²⁹ Suzana Andea, A. Andea, *Consemnări de carte românească veche în inventare bisericești din Transilvania*, în *ActaMN*, 26-30, II (Istorie), 1989-1993, p. 549.

³⁰ *Ibidem*, p. 548.

³¹ Grațiana Alicu, *Circulația cărții vechi românești în județul Cluj (III)*, în *ActaMN*, 17, 1980, p. 774-775.

ferdele mari de bucate și 2 stânjani de lemne de foc³². Învățătorul din Jucu de Mijloc primea din partea comunității sătești, în același an 1865, un salariu de 60 de florini și 35 de mierțe de porumb boabe. În ceea ce-i privește pe învățătorii din Gădălin și Vișea, aceștia primeau ca plată pentru prestația lor 60, respectiv 30 de florini anual, suplimentați prin acordarea a 40, respectiv 30 de mierțe de porumb boabe³³.

Revoluția de la 1848. Precedate de importante mișcări țărănești care au izbucnit în întreaga Transilvanie încă de la începutul primăverii, marile evenimente revoluționare de la 1848-1849 nu au ocolit nici ele Jucul. Aceste mișcări, întreținute de propagandiștii revoluționari, erau concretizate în întruniri ținute în semiclandestinitate, prezidate mai cu seamă de către preoții locali, asupra cărora autoritățile revoluționare maghiare făceau presiuni cu scopul de a-i determina să îi atragă pe credincioși în sprijinul revoluției declanșate la 15 martie. Pentru a preîntâmpina succesul unor asemenea presiuni, preoții români din comitatul Cluj, care, în imensa lor majoritate, rămăseseră credincioși casei de Habsburg, au recurs la o stratagemă legală: adunându-i pe țărani, ei i-au îndemnat să jure credință Împăratului; în momentul în care, după votarea „uniunii” Transilvaniei cu Ungaria de către Dieta clujeană (30 mai 1848), autoritățile maghiare au pretins depunerea jurământului față de noua „patrie”, țărani au refuzat să o facă, invocând actul lor de fidelitate față de împărat³⁴. Țărani din jurul Clujului au luat și ei parte, prin reprezentanții lor, la marea Adunare Națională de la Blaj (3/15 mai 1848). Ei au întreținut, însă, și pe plan local o atmosferă revoluționară care îl determina pe contele János Bethlen să scrie, în aceste momente dramatice, următoarele: „noi aici în Transilvania, dar mai ales la Cluj, ne aflăm pe vârful unui vulcan în preajma erupției. Revolte și o conspirație îngrijorătoare printre români, căreia îi cunosc doar sensul, nu și detaliile, se extind până aproape de porțile orașului”³⁵.

Ca urmare a persecuțiilor la care au fost supuși de către reprezentanții în teritoriu ai guvernului maghiar, un mare număr de români din Transilvania de Nord au căzut pradă răzburării nobiliare. În aceeași perioadă par să se fi desfășurat represaliile împotriva populației românești din Jucu. Potrivit unei tradiții orale consemnate de învățătorul Bazil Chiorean, maghiarii ar fi incendiat biserica din Jucu de Sus în timpul unei slujbe religioase. Ușile bisericii au fost blocate, iar credincioșii din interior au fost arși de vii³⁶.

Și după încheierea revoluției din 1848-1849, Jucul a rămas unul dintre centrele acțiunii naționale din Transilvania de Nord. În cursul lunii octombrie 1849 s-a desfășurat, la Jucu de Jos, o importantă reuniune reprezentanților comunităților românești din Jucu de Jos, Jucu de Sus, Jucu de Mijloc, Gădălin, Apahida, Someșeni, Pata, Cara, Boju și Cojocna, în cursul căreia fruntașii mișcării naționale românești Florian Micaș, Ioan Maiorescu și Ladislau Ciupe au fost împuterniciți să apere la Viena, în cadrul delegației naționale, drepturile națiunii române. În importantul document de împuternicire emis cu acest prilej³⁷, semnatarii – 55 de reprezentanți ai comunităților românești din localitățile mai sus menționate – începeau prin a-și reafirma susținerea față de conținutul *Petițiunii* înaintate împăratului Francisc Iosif la 25 februarie 1849, precum și față de memoriile care-i urmaseră acesteia la 12 martie, 18 și 30 iulie același an. În continuare, locuitorii celor 10 sate, care avuseseră atât de mult de suferit în zilele Revoluției, își expuneau doleanțele și revendicările politice imediate, precum și nemulțumirile față de noua turmă pe care o luaseră evenimentele din Transilvania în toamna anului 1849. Ei solicitau, în

³² S. Retegan, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală (1850-1867)*, Cluj, 1994.

³³ *Ibidem*, p. 171, 179.

³⁴ L. Maior, *1848-1849. Români și unguri în revoluție*, București, 1998.

³⁵ *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române*, C., Transilvania, vol. IV, p. 425.

³⁶ Bazil Chiorean, *Monografia comunei Jucu – satele Jucu de Sus, Jucu de Mijloc. Jucu Herghelie*, lucrare de grad, 1972, p. 30.

³⁷ S. Retegan (coord.), *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1848-1919. Documente (8 august 1849 – 31 decembrie 1851)*, Cluj-Napoca, 1996, p. 144-147.

primul rând, ca „*Maiestatea Sa să se îndure a denumi un organ stătătoriu, măcar din trei indivizi, prin care națiunea română să stea în raport nemijlocit cu Gubernatoriul civil și militar al țării și cu Comisarul Împărătesc*”, autorități provinciale care nu contribuiseră cu nimic, până în acel moment, la atât de mult așteptata îndreptare a stării națiunii române. Ei protestau, de asemenea, împotriva formării unei „*Țări Săsești*” și a unor „*Districte maghiare în părțile în care românii sunt într-o majoritate cu totul precumpănitoare*”. Una dintre marile nemulțumiri ale națiunii române era legată de instalarea, de către autoritățile habsburgice, a unor funcționari imperiali recrutați din rândurile „*rebelilor*” care acționaseră cu atâta cruzime împotriva conducătorilor ei. Românii solicitau, în consecință, „*ca la posturi să se cheme numai de aceia care au rămas pururea neclățiți în credința către Împăratul și au dat probe în faptă despre credința lor și mai vărtos aceia cari, luptându-se, au susținut cauza Monarhiei chiar sub guberniul rebelilor*”. În încheiere, reprezentanții comunităților românești din cele zece localități făceau precizarea că „*trimișii și împuteriții noștri, înfățișând la Sacratul Tron al Maiestății Sale aceste cereri și proteste ale noastre, vor da consilierilor Maiestății Sale lămuriri pe larg despre starea de astăzi a Transilvaniei, în care încă nu vedem nimic ce ar sămăna cu realizarea principiului de egalitatea națiunilor, fără care nu să va întoarce niciodată în inimile credincioșilor români aceia mulțămire pe care știm că o dorește Maiestatea Sa*”. Aceste rânduri, care se constituiau în expresia unei speranțe din ce în ce mai palide și învăluite de îndoieli, reprezentau și un avertisment la adresa politicii duplicitare a autorităților imperiale, care se arătau, din nou, gata să îi sacrifice pe credincioșii lor supuși români pentru realizarea unor deșarte proiecte de colaborare cu aristocrația maghiară. Sunt semnale evidente ale insatisfacției românilor din Transilvania față de soarta care le fusese rezervată la capătul unor ani grei de lupte și încercări. Plecați spre capitala Imperiului în noiembrie 1849, reprezentanții națiunii române au trebuit să suporte aici, ca în atâtea alte dăți, o nouă și cruntă dezamăgire, care nu a făcut decât să-i îndârjească și să le orienteze, cu timpul, eforturile către singura direcție de acțiune care se putea dovedi încununată de succes. Ei au învățat, și cu această ocazie, că împlinirea dezideratelor naționale putea deveni posibilă doar în momentul în care națiunea română se va decide să își ia soarta în propriile sale mâini.

Mișcarea memorandistă. În primăvara anului 1894, pe măsură apropierea datei stabilite pentru procesul memorandiștilor, tinerimea universitară transilvană a inițiat o vastă acțiune propagandistică menită să asigure mobilizarea nemijlocită a poporului în vederea participării acestuia, în număr cât mai mare, la manifestațiile de susținere a inculpaților proiectate a se desfășura pe străzile Clujului. Tinerii studenți de la 1894, unii dintre ei deveniți mai târziu mari oameni politici, s-au achitat cu cinste de această însărcinare. „*Rolul nostru – își va aminti, mai târziu, Alexandru Vaida-Voevod – a fost să cutreierăm satele ținutului nostru de origine, încurajând pe cei timizi, întărindu-i în credință pe cei însuflețiți și asigurând prezentarea la Cluj, în ziua procesului, a unei mulțimi cât mai impozante de români*”³⁸. Programul de acțiune al tinerimii universitare a fost, însă, unul de o amploare mult mai vastă. Organizați într-un *Comitet provizoriu al tineretului din Ungaria și Transilvania*, organism alcătuit special în scopul mobilizării cât mai ample a tuturor segmentelor societății românești în sprijinul memorandiștilor, tinerii universitari au organizat la Sibiu, la 9-10 aprilie 1894, o consfătuire prezidată de Elie Dăianu, care a adoptat un program de acțiune care va fi pus întocmai în practică în săptămânile următoare. Printre acțiunile preconizate a se desfășura în sprijinul memorandiștilor se numărau: acțiuni ale preoților aparținând ambelor confesiuni în vederea mobilizării credincioșilor; mobilizarea „*în masse*” a locuitorilor din comunele mai apropiate de Cluj; „*la tot casul și din toate comunele locuite de români să se trimită comitetului național la Cluj pe zilele de pertractare adrese de*

³⁸ V. Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1947, p. 222.

aderență, iscălite și de femei”; „manifestațiuni naționale” în data de 3/15 mai, „cu serbări bisericești și școlare în amintirea acelei zile mărețe”³⁹ (este vorba despre aniversarea adunării de pe Câmpia Libertății din Blaj).

Un impresionant număr de adeziuni colective („adrese de aderență”) au fost trimise inculpaților în procesul memorandist de către românii din localitățile Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului. La 23 aprilie/5 mai 1894, locuitorii Jucurilor adresau și ei memoran-diștilor o asemenea scrisoare de adeziune a preoților uniți Aureliu Pop și Vasiliu Popescu:

„Injuriele, maltratările, persecuțiunile și insultele departe de a putea teroriza, ne agită și înverșună.

În atari împrejurări date repetând cu străbunul nostru clasic Tacit: „dedimus profecto grande patientiae documentum: et, sicut vetus aetas vidit, quid in servitute, adempta per inquisitiones et loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci, quam tacere”, recunoaștem și constatăm ca espresiunea simțemintelor, doririlor și dorerilor noastre cuprinsul Memorandumului susțernut Înaltului tron Împărătesc din Castelul Împărătesc al Vienei, pre fruntariul căruia stă săpată inscripțiunea lapidară: „Justitia est Regnorum fundamentum”, de unde a venit deja de atâtea ori și așteaptă și acum dreptate poporul românesc după zicala sa îndatinată: „Dzeu să ajute dreptatei!”

De când lumea, întru eluptarea și realizarea oricărei idei sublime și întru revindecarea oricărei cauze mărețe s-a pretins abnegarea de sine, ma și martiriu; și portatorii atarei idei și cauzei mărețe, maltratați, persecutați, ma insultați, de regulă au căzut victime nevinovate.

Atare cas onorific se petrece și repețește acum și cu viața Preestimațiilor Dvoastre, ca membrii ai comitetului centrale al partidului Naționale românesc.

Împrejurare pentru carea ne ținem de datoria plăcută de a Vă saluta pentru abnegarea de sine și nepregetul în lupta pentru esistintia Naționale. Onoare Vouă! martirii poporului român!!! În foc se lamurește aurul!!!

În legătură apoi cu astă împrejurare de altă parte onoare și foaiei "Tribuna" carea merită numele binemeritat de "Tribuna" poporului român!

Nomen et omen!!!

Dat Jucuri în ziua martiriului Sântu Georgiu 1894⁴⁰

Mai importantă poate decât scrisoarea propriu-zisă este lista semnatarilor acesteia, elocventă mărturie asupra amplitudinii pe care a luat-o susținerea mișcării memorandiste de către jucani. Astfel, din Jucu de Sus, scrisoarea a fost semnată de Aureliu Pop, preot greco-catolic; Alesandru Trenca, învățător; Păcurariu Alexa, Baci Mitru, Baci Ilie, Mărginean Ioan, Cioban Vasilică, Uscatu Ioan, Cioban Maței, Misan Ioan tânărul, Ormenean Ioan, Baci Ioan al lui Filip, Apahidean Vasilică, Baci Teodor, Misan Simeon, Cuius Simeon, Baci Ioan a lui Andrișoae, Dezmerean Petru, „prin Aureliu Pop, scriitor de nume din Jucul Superior”. Din Jucu de Jos: Vasiliu Popescu, preot greco-catolic; Ioan Pop, teolog abs(olvent); Demetriu Popescu, învățător confesional; Iustina Popescu; Leontina Pop născută Popescu; Anica Câmpeanu; Ana Raffa; Pavel David; Irime David; Mihai Dregan; Ioan Staniște; Vasilie Dregan; Simion Suteu; Vasilie Suteu; Teodor Moldovan; Partenie Oprea; Valeriu Roh; Mihai Suteu; George Pojar; Ioan Gârbicean; Partenie Staniște; Teodor David; Ana Crișan; Vasilie David; Petru Ghirișan –

³⁹ Nicolae Josan. *Adeziunea populară la mișcarea memorandistă (1892-1895). Mărturii documentare*. București, 1996. p. 19-21, 100-102.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 222-223.

„*Locuitori în Jucul Inferior, prin Ioan Pop*”. Necesitatea ultimelor mențiuni de la finalul fiecăreia dintre cele două liste se explică prin lipsa de știință de carte a celei mai mari părți a semnatarilor acestui document. Dintre cei 43 de semnatori ai documentului, doar treisprezece au fost în măsură să își scrie ei înșiși numele, ceilalți treizeci „semnând” scrisoarea, potrivit obiceiurilor timpului, prin simpla trasare a unui semn al crucii.

O telegramă de adeziune mai scurtă ca întindere a venit și din partea puținilor locuitori români ai satului Vișea:

„*Către Măritul Comitet al Partidului Național Român. Nici temnița, nici moartea nu ne va despărți de Voi, prea iubiții noștri reprezentanți. Înainte cu bărbăție, noi Vă urmăm. Vișea, 6 Mai 1894*”⁴¹.

Semnatarii adeziunii sunt: Basiliu Albu, preot greco-catolic, Teodor Pesteș, Ioan Moldovan senior, Ioan Moldovan junior, Partenie Bonțidean, Vasilie Tulucu, Alesandru Chiția, Irimie Tămașiu, Ioan Petrișiu și Teodor Moldovan. O listă nu foarte lungă, care mărturisește, pe de altă parte, și o anumită lipsă de înțelegere față de noile curente ale epocii, a anumită tendință de conservare a unei mentalități de tip patriarhal: Vișea este unul dintre puținele sate transilvănene în care nu a fost urmată recomandarea tinerimii universitare de a fi strânse și semnăturile de adeziune ale femeilor.

Aproape la fel de concis este și textul scrisorii de adeziune a locuitorilor din Gădălin:

„*Către Măritul Comitet al Partidului Național Român. Cuprinsul Memorandului e espresiunea inimei poporului Român și pentru realizarea lor vom lupta cu bărbăție până la moarte. Fiecare român conștiu de sine trebuie să facă aceasta. Iar pre Voi vrednici reprezentanți ai noștri cari de presente stați pre banca acusaților, pentru apărarea drepturilor poporului românesc, Vă salutăm din inimă și ca încurajare Vă zicem că cu voi alătura șed 3 milioane de români. Gădălin, 6 Mai 1894*”⁴².

Lista semnatarilor de aici este foarte lungă, dovadă a existenței unei solidarități naționale cultivate de elita intelectuală a epocii: Basiliu Hopârtean, preot greco-catolic; Vasiliu Berlianu; Vasilie Pop; Ioan Feșnicu cu fiii Iosif, Andrei, Vasilică și Maria; Gregoriu Pop și soția Ana; Gavrilă Pop și Irina; Vasilică Pagleșianu cu soția Marișca și fiii Ioan, Maria, Todor, Onuțiu și Alexandru; Vasilică Blaga și soția Maria; Lazăr Blaga și soția Axenie cu fiii Valeriu, Lazăr și Gregoriu; Marișca Cadar și fiul Anania; Ioan Corpodean și soția Marișca, fiii Axente, Ana, Maria și Trifon; Georgiu Baraian; Gligor Nechita; Iuonaș Bucur cu fiii Ioan, Alexandru și Dochiția; Teodor Miron și Maria; Zaharie Miron și Anuca; Gregoriu David și Anuca; Vasilică Rusu și Maria; Ioan Rusu și Marina; Vasilică Moldovan și Anica; Niculau Cheran și Maria; Petru Murașanu; Iovian Rafa și Maria; Niculau Murașanu; Ilisie Rusu și Ilișca; Pantilimon Rusu și Xenia; Ioan Pop și Dochiția cu fiii Vasilică, Gregoriu, Alexandru, George; Andrei Feșnicu și Emilia; Vasilică Herteg; Mitru Dan; Niculau Pagleșanu și Anuca; Petru Berlian și soția Florica; Ioan Camarașianu și Palaghia; Petru Timbuș și Maria; Andrei Berlian și Anișca; Ioan Turcu și Florica; Chimu Turcu și Iliana; Simion Timbuș și Florica; Iosif Radu și Marișca; Ioan Timbuș; Ioan Feșnicu și Maria; Vasilică Pacurariu; Axente Corpodean; Teodor Pacurariu și Lina; Vasilică Pojaru și Florica; Ioan Berlian și Maria; Gavrița Chira și Anuca; Ioan Dreganu și Axenia; Vasiliu Sacară și Maria; Teodor Sacară și Maria; Toderaș Mureșan și Todorica; Teodor Feșnicu și Maria; Pascu Pescariu și Marișca; Simion Pescariu și Lina; Simion Tinteanu și Marișca; Ioan Miron și Irina; Vasilică Feșnicu și Anuca; Ștefan Păcurariu și Ana; Alexandru Meșter și Lina; Vasilie Berlian și Lina; Roman Pacurariu și Anica; Teodor Corpodean și Dochiția; Georgiu Mureșan și Marișca; Floare Cojogean și Maria; Luchian Cojogean și

⁴¹ *Ibidem*, p. 235.

⁴² *Ibidem*, p. 220-221.

Susana; Aurel Feșnicu; Maței Feșnicu; Ioan Bârleanu; Nicolau Moldovan; Teofil Moldovan; Teodor Boghia; Vasile Vișan; Ioan Rusu și Todosia; Gregoriu Miron; Ioan Tinteanu și Ana cu Filimon, Gavrilă, Vasilică și Ioan; Iuliu Nobili; Tanasie Păcurariu; Ioan Feșnicu.

La data de 6 mai 1894 („Duminica Tomii”), potrivit recomandărilor detaliate ale *Comitetului provizoriu*, preoții e au vestit credincioșilor, în biserici, marea însemnătate a procesului care urma a se desfășura la Cluj. A doua zi, luni, 7 mai – ziua începerii marelui proces de la Cluj – în biserici a fost ținut un mare serviciu divin în care credincioșii au rostit rugăciunea „*ca Dumnezeu să ajute dreptății*”⁴³. Amplele manifestări împotriva „șovinismului sălbatic” îndreptat împotriva „celui mai credincios popor al Casei Habsburgilor” au culminat în data de 15 mai, când, în bisericile din Jucu au fost organizate „manifestațiuni naționale cu serbări bisericești și sociale” în amintirea „zilei mărețe” a marii adunări naționale de la Blaj, din 3/15 mai 1848⁴⁴.

Unirea din 1918. Mișcările din toamna anului 1918, încununate prin proclamarea, la Alba Iulia (1 Decembrie 1918), a Unirii Transilvaniei cu România, i-au antrenat, după cum era de așteptat, și pe locuitorii români ai Jucului, conduși de intelectualitatea din această comună. La mijlocul toamnei celui din urmă an al marelui război, când șubreda construcție a monarhiei dualiste începuse să își dovedească fatalele slăbiciuni, românii din comitatul Cluj, împreună cu aceia din întreaga Transilvanie, au decis să își ia soarta în propriile mâini și să acționeze cu hotărâre pentru împlinirea mărețului ideal al unirii tuturor românilor. La 30 și 31 octombrie 1918, tinerimea universitară din Cluj, sub conducerea avocatului Amos Frâncu, a hotărât, împreună cu ofițerii și intelectualii prezenți, instituirea administrației românești la Cluj, înființarea Consiliului și a Gărzii Naționale. La 2 noiembrie 1918 s-a desfășurat o mare adunare a românilor din oraș și din comunele învecinate; au participat nu doar civili, ci și militari reveniți de pe fronturile Marelui Război. S-a hotărât refuzarea supunerii față de Consiliul Național Maghiar și de organele acestuia, înființarea Senatului Național Român – în frunte cu dr. Amos Frâncu, dr. Emil Hațieganu și dr. Elie Dăianu – și, de asemenea, a Gărzilor Naționale românești în fiecare dintre comunele comitatului Cluj⁴⁵. Toate aceste evenimente au avut loc într-o atmosferă de agitație revoluționară, provocată de condițiile de viață din ce în ce mai dificile și de influența evenimentelor din Rusia. Încă în vara anului 1918, un număr de locuitori din Jucu, Feiurd și Mera, ajutați de câțiva prizonieri ruși evadați, au atacat și devastat castelul de vânătoare al contelui Arthur Teleki, însușindu-și bunurile pe care le-au găsit acolo⁴⁶. La sfârșitul lunii noiembrie, sătenii din Jucu, conduși de soldați reveniți de pe front, s-au prezentat la castelul contelui Geza Teleki, de unde au ridicat un număr de 100 de oi. În momentul în care oamenii contelui au încercat să intervină, soldații i-au amenințat cu împușcarea⁴⁷. Confruntat cu asemenea manifestări, prefectul maghiar al Clujului s-a văzut nevoit să solicite Ministerului de Război din Budapesta, în cursul aceleiași luni, un număr de trei avioane de luptă, echipate cu mitraliere, cu ajutorul cărora spera să poată menține situația sub control⁴⁸. Din fericire pentru locuitorii satelor din apropierea Clujului, această solicitare nu a putut fi onorată.

În acest climat de insecuritate generală, românii din Jucu au acționat, potrivit directivelor primite de la Senatul Național, pentru crearea propriilor organe de conducere. În ziua de 10 noiembrie, după liturghie, locuitorii din Jucu de Jos s-au întrunit la școala din localitate. Au participat, potrivit mărturiilor epocii, „*bărbați, femei, tineri, bătrâni, prunci, precum și militari reveniți de pe deosebitele fronturi, în frunte cu doctele (învățătorul)*”, acesta din urmă fiind

⁴³ *Ibidem*, p. 100-102.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 101.

⁴⁵ Daniela Comșa, Eugenia Glodariu, Maria M. Jude, *Clujenii și Marea Unire*, Cluj-Napoca, 1998, p. 26-28.

⁴⁶ C. Enea, L. Botezan, *Mișcări țărănești din județul Cluj în anii primului război mondial*, în *ActaMN*, 8, 1971, p. 344.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 349.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 352.

Bazil Poruțiu, probabilul autor al singurei relatări pe baza căreia se poate face, astăzi, reconstituirea manifestării⁴⁹. Preotul Ioan Pop din Jucu de Jos, venit în mijlocul mulțimii, a rostit o cuvântare presărată cu adagii latine și cu exemple erudite culese din trecutul apropiat și îndepărtat. Efectul acestei cuvântări pare să fi fost unul impresionant: „*poporul plângea cu hohot sub impresia celor auzite*”. „*În semnul acesta vei învinge*”, a exclamat atunci, teatral, oratorul și, în acest moment, și-a făcut apariția învățătorul Bazil Poruțiu, purtând „*mândrul nostru drapel*” tricolor. „*Ovațiile să păreau a nu mai conțeni. Unii plângeau, alții îngenunchind se rugau, iar alții sărutau drapelul, entuziasmul la culme*”. Preotul a început să intoneze imnul revoluționar pașoptist „*Deșteaptă-te române*”, ridicând astfel, potrivit autorului relatării, însuflețirea pe culmi și mai înalte. „*Întreg poporul iasă după stindard și preot la stradă și parcurge străzile comunei, cântând de să zguduia văzduhul, până la casa comunală, unde să formează garda națională din 20 bărbați și tineri foști militari*”. În lipsa unor reprezentanți ai forurilor superioare, preotul a fost acela care, după o cuvântare în care sublinia semnificația momentului, a primit jurământul Gărzii Naționale. În continuare, împreună cu notarul comunal „*și cu alți inteligenți (= intelectuali)*”, participanții s-au îndreptat către satul vecin *Jucu Superior* (Jucu de Sus). Aici, în fața bisericii, a avut loc o nouă adunare, în cursul căreia s-a cântat „*Deșteaptă-te române*” și s-a dat, din nou, cuvântul aceluiși neobosit părinte Ioan Pop din Jucu de Jos.

Două săptămâni mai târziu, la 15/28 noiembrie 1918, s-a desfășurat, din nou la Jucu de Jos, consfătuirea Reuniunii Învățătorilor din comitatul Cluj, care a hotărât desemnarea lui Bazil Poruțiu, președintele „*despărțământului*”, ca delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Iată și textul complet al acestui document:

„CREDENȚIONAL.

Subsemnații adevărim, că dl. Basiliu Poruțiu C, docente în Jucul Inferior este esmis din partea mai jos indicatei corporațiuni ca delegat al ei în Marea Adunare Română, ce se va convoca în acest an, și în alte Mari Adunări Naționale Române, cari eventual se vor mai ținea în decursul anului următor. Dat din adun/areal Reun/uniunii/ ținută în Jucul inferior/ la ziua de 28 Nov. c/urs/ n/ow/ 1918. Pentru Basiliu Poruțiu Cantor-docente în Jucul Inferior”.

Semnează: „*Joan Hațiegan, protopop, Președinte on/orar/ (al Despărțământului Învățătoresc); Zaharie Blaga, notar; Nicolae Fătu, martor; Basiliu Poruțiu, învățător/ președinte al Despărțământului*”.

Cine a fost acest *docente* Bazil Poruțiu, reprezentantul oficial al învățătorilor din comitatul Cluj, dar și al locuitorilor din Jucu, la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918? Acesta era fiul lui Simion Poruțiu (1867-1932), învățător confesional greco-catolic la școala românească din Turda Veche și secretar particular al dr. Ioan Rațiu. Înainte de 1918, Simion Poruțiu fusese arestat de către autoritățile maghiare de nu mai puțin de 49 de ori. Bazil Poruțiu s-a născut la 2 ianuarie 1878, în localitatea Ceanul Mic, și a urmat, potrivit unei tradiții de familie, Școala normală din Blaj. A activat, ulterior, atât în calitate de învățător, cât și în aceea de funcționar de stat. După 1919 a fost numit director al Școlii Primare nr. 4 din Cluj, pentru ca, din 15 octombrie 1923, să devină revizorul școlar al județului Cojocna. S-a stins din viață la Cluj, la 30 decembrie 1945, după o viață pusă în serviciul educației tinerelor generații și a idealului național⁵⁰.

Luând în considerare istorica decizie a Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918, Înaltul Comandament Aliat a permis, la 14 decembrie 1918, trupelor române să depășească linia de demarcație de pe valea Mureșului, stabilită prin Convenția de Armistițiu de

⁴⁹ 1918 la români. Documentele Unirii, vol. VII, București, 1989, p. 505-506.

⁵⁰ Daniela Comșa, Eugenia Glodariu, Maria M. Jude, op. cit., p. 90-93; Clujeni ai secolului 20. Dicționar esențial, Cluj-Napoca, 2000, p. 266 (V. Lechințan).

la Belgrad, din 13 februarie același an. La 19 decembrie, armata română și-a reluat înaintarea către zona Cluj – Dej. Trupele române au intrat în Cluj la 24 decembrie 1918 și, în zilele următoare, au ocupat poziții în câteva puncte cheie din comunele învecinate. Astfel, Anul Nou 1919 a găsit întreaga vale a Someșului Mic sub controlul militar al Armatei Române.

Romanian church, culture and political activity in the county of Cluj in the eighteenth century and nineteenth century. A case study: the Jucu district

Abstract

At the beginning of the 18th century, the priest Stephen from Lower Jucu was among the signatories of the act of union of Transylvanian Orthodox Church with Rome (1701). One of his followers, Stephen Pop Timandi, parish priest and archpriest of Jucu, received from the pope the honorary title of “apostolic protonotary” and was named deputy bishop for Northern Transylvania at the departure of Bishop Innocent Micu Klein to Vienna and Rome. In Jucu was also housed, during the exile of Innocent Micu, his nephew and closest relative, John Micu-Klein. On 12 September 1747, in Jucu took place a council of the representatives of the Greek Catholic church in Northern Transylvania, with the aim to communicate to all clergy the decisions taken by Innocent Micu-Klein in his Roman exile. In March 1748 took place in Middle Jucu a council of the Greek Catholic archpriests of Transylvania who asked the Holy See to intervene so that Innocent Micu be able to return to lead his diocese. In Jucu was also born, on 12/24 May 1812, George Baritiu, a personality of Romanian culture, one of the leaders of the Transylvanian revolution of 1848-1849. Descendants of the Baritiu family continued to live in Jucu until the last decades of the twentieth century. Among the political actions during the Revolution of 1848-1849 we may refer to the meeting held at the Lower Jucu in October 1849, in which 55 Romanian delegates from the valley of Someșul Mic have empowered Florian Micaș, Ion Maiorescu and Ladislau Ciupe to represent their interests as members of the national delegation empowered to submit to the Emperor Francis Joseph a memorandum containing the claims of the Romanians in Transylvania. Decades later, on 23 April / 5 May 1894, the Romanian inhabitants from Lower and Upper Jucu signed a supporting letter to the Memorandum Movement leaders, who were to be judged in a political process in Cluj .